

УДК 324(477)

Малиновський В. Я.

**ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2007 ТА 2012 РОКІВ В УКРАЇНІ:
ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ТРЕНДИ ТА ВИКЛИКИ**

У статті розглянуто результати виборів до Верховної Ради України 2007 і 2012 років. На основі компаративного аналізу результатів двох виборчих кампаній зроблено висновки щодо електоральних трендів на вітчизняній політичній арені.

Ключові слова: парламентські вибори, Верховна Рада України, виборча система, партія, опозиція, електорат, народний депутат України.

Малиновский В. Я. Парламентские выборы 2007 и 2012 годов в Украине: электоральные тренды и вызовы.

В статье рассмотрены результаты выборов в Верховную Раду Украины 2007 и 2012 годов. На основе компаративного анализа результатов двух избирательных кампаний сделаны выводы относительно электоральных трендов на отечественной политической арене.

Ключевые слова: парламентские выборы, Верховная Рада Украины, избирательная система, партия, оппозиция, электорат, народный депутат Украины.

Malinovskiy V. Y. Parliamentary elections 2007 and 2012 in Ukraine: electoral trends and challenges.

The article deals with the results of the parliamentary elections in Ukraine in 2007 and 2012, the conclusions about electoral trends in the domestic political arena based on comparative analysis of two election campaigns.

The winner of the two campaigns was the Party of Regions. However, there is a trend that this party is losing supporters in the East – in the regions of the largest support and an increase in the West and Central Ukraine. However, despite this, it again won the elections, because the united opposition could not defeat it that has given the status of the ruling party which can not be defeated.

The last parliamentary elections showed the request of Ukrainian society in the radical direction idea. Significant growth of supporters of the Communist Party and the first ever Ukrainian parliamentary passage to the Verkhovna Rada nationalist party «Svoboda» confirms this thesis. These two ideological parties showed that actual voter ideas can overcome financial and technological projects.

Quite convincing passage to the Verkhovna Rada V. Klitschko's Party «UDAR» (third place) confirms another national electoral trend – the request in new faces and political projects. V. Klitschko largely echoed the S. Tymoshenko's way who confidently broke into a higher echelon of Ukrainian politics during the last presidential election.

Saved a difference between types of political culture in the regional dimension, however, reduce disparities in the results and will shift to the new political constituency projects show a decrease (albeit small) regional polarization.

With the growth of the election's technological successful debut V. Klitschko and failure of the N. Korolevska's project shows that charismatic electoral culture dominates technological approach and the thesis «the one who better enforces information is winner» does not always work. Primary importance to voters played the following characteristics of party: ideological framework and electoral program, the person of the party leader, a positive attitude towards previous activities of the party.

Key words: parliamentary elections, Verkhovna Rada of Ukraine, the electoral system, the party, the opposition, the electorate, MP of Ukraine.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливим науковими завданнями. Парламентські вибори є віддзеркаленням політичних процесів, що відбуваються у тій чи іншій країні. Кожні такі вибори є черговим етапом її політичного розвитку, а тому становлять значний інтерес для політичної науки. Їх аналіз є необхідною умовою для вивчення суспільних настроїв та відповідних суспільно-політичних трендів як визначальних чинників формування державної політики. Ураховуючи це, системне дослідження результатів парламентських виборів має не лише науково-методологічне, а й практичне значення в контексті вироблення адекватних відповідей держави на сучасні виклики, а також удосконалення виборчих процедур та формування представницьких органів.

Аналіз досліджень і публікацій з цієї проблеми. Дослідження проблематики парламентських виборів є предметом постійного наукового інтересу не лише політичної науки, а й інших суспільних наук. Значна кількість праць вітчизняних дослідників стосується ефективності виборчих систем (Н. Богашева, Ю. Ключковський, О. Радченко, О. Романюк, М. Ставнійчук, Ю. Шведа), проблем електоральної культури (І. Кресіна, Є. Перегуда, І. Поліщук, Ю. Шайгородський), технологій виборчого процесу (В. Бебик, К. Ващенко, Л. Кочубей, А. Павко).

Невирішена частина загальної проблеми. Однак комплексне дослідження, що включає всю багатоманітність виборів як процесу волевиявлення громадян та форми безпосередньої демократії, досліджені недостатньо.

Метою статті є компаративний аналіз результатів парламентських виборів в Україні 2007 та 2012 років та виокремлення відповідних суспільно-політичних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Застосовуючи порівняльний метод дослідження, зацентруємо увагу на таких принципових аспектах, що суттєвим чином вплинули на результати голосування, а, відповідно, на якісний склад Верховної Ради України:

1. У виборах 2007 р. мали право брати участь не лише політичні партії, а й блоки політичних партій, у 2012 р. політичним блоком була заборонена участь у виборах.

2. На виборах 2007 р. була застосована пропорційна виборча система з голосуванням за списки від партій і блоків у єдиному багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, на виборах 2012 р. – змішана виборча система: 225 депутатів обиралися в одномандатних округах за мажоритарною системою відносної більшості, 225 депутатів – за пропорційною системою з голосуванням за списки кандидатів від партій у багатомандатному загальнодержавному окрузі.

3. Застосований різний виборчий бар'єр: на виборах 2007 р. – тривідсотковий, у 2012 р. – п'ятивідсотковий.

4. У 2012 р. була вилучена графа «не підтримую жодного кандидата», скорочено строки проведення виборчої кампанії.

5. Відсутність у виборах 2012 р. Ю. Тимошенко та Ю. Луценка, що суттєво послабило позицію Об'єднаної опозиції.

Зауважимо, що детальний аналіз позитивних та негативних аспектів цих нововведень не входить до предмета дослідження цієї статті. Однак наведемо загальний аналіз виборчого законодавства 2012 р., відображений в експертному висновку Центру Разумкова: «Наявна в Україні практика постійних змін виборчого законодавства напередодні чергових виборів є хибною, негативно впливає на виборчий процес і результати виборів. Найбільшою мірою це стосується головних елементів виборчого процесу – виборчої системи, формування виборчих округів, організації підготовки і проведення виборів (суб'єктів і способу формування виборчих комісій). За нинішньої суспільно-політичної ситуації змішану систему проведення виборів 2012 р. не можна визнати оптимальною. Вибір і закріплення у виборчому законодавстві наявної системи базувалися не на прагненні забезпечити максимально адекватне представництво народу в Парламенті, а на політичній доцільності, зумовленій інтересами провідних політичних гравців – влади та, частково, найбільших суб'єктів опозиції. Чинне виборче законодавство загалом досить повно регламентує виборчі

процедури щодо підготовки і проведення виборів 2012 р. Проте багато його положень є недосконалими, внутрішньо суперечливими, що істотно ускладнює підготовку і проведення чесних і справедливих виборів» [4, с. 27].

Зважаючи на це, з метою методологічної точності у дослідженні за основу візьмемо результати пропорційних виборів, адже мажоритарна складова, де присутня значна частина позапартійних самовисуванців з невизначеною політичною перспективою, заважатиме встановленню точних підсумків та відстеженню певних тенденцій. У цьому контексті зазначимо, що в 2012 р. у мажоритарних округах було обрано 220 депутатів, у п'яти одномандатних округах – № 94, 132, 194, 197, 223 постановою ЦВК вибори визнані такими, що «відбулися з порушенням законодавства, оскільки достовірність результатів встановити неможливо» [3].

У парламентських виборах 2007 р. брало участь 20 партій та блоків. За їх результатами тривідсотковий бар'єр подолали п'ять партій: Партія регіонів (34,37 %), Блок Юлії Тимошенко (БЮТ) 30,71 %, Блок «Наша Україна – Народна Самооборона» (14,15 %), Компартія (5,39 %), Блок Литвина (3,96 %). «Проти всіх» проголосувало 2,73 відсотка виборців. У закордонному виборчому окрузі, який налічував 115 виборчих дільниць, переміг БЮТ (33,13 %) (див. табл. 1).

Таблиця 1

Результати голосування до Верховної Ради України 2007 р.

Назва партії/блоку	% голосів виборців	Кількість голосів виборців	Кількість мандатів
Партія регіонів	34,37	8 013 918	175
Блок Юлії Тимошенко (БЮТ)	30,71	7 162 174	156
Блок «Наша Україна – Народна Самооборона»	14,15	3 301 012	72
КПУ	5,39	1 257 397	27
«Блок Литвина»	3,96	924 568	20

Джерело: Таблиця складена автором на основі [5].

Переможцем виборів стала Партія регіонів, яка найбільшу підтримку отримала на Сході та Півдні України: Луганська (73,53 %), Донецька (72,05 %) області та АРК (60,98 %). Найменше голосів партія отримала у Львівській (4,19 %), Тернопільській (3,01 %), Івано-Франківській (2,95 %) областях.

Блок Юлії Тимошенко отримав 30,71 % голосів виборців, що забезпечило 156 депутатських мандатів. Найбільшу кількість голосів виборців цей блок здобув у Волинській – 57,59 %, Київській – 53,38 %, Тернопільській – 51,57 % областях. Найменшу підтримку – у Донецькій – 3,92 %, Луганській – 5,1 % областях та АРК – 6,93 %.

У виборах до Верховної Ради України 2012 р. узяла участь 21 політична партія. За їх результатами п'ятивідсотковий бар'єр подолали п'ять партій (див. табл. 2). Крім того, по мажоритарних округах до Верховної Ради пройшли: 44 самовисуванці та представники партії Єдиний Центр (3), Народної партії (2), Радикальної Партії Олега Ляшка (1), партії «Союз» (1). Явка виборів на позачергових і чергових виборах була приблизно однаковою: у 2007 р. – 57,94 %, у 2012 р. – 57,98 %.

Таблиця 2

Результати голосування до Верховної Ради України 2012 р.

Назва партії	% голосів виборців	Кількість голосів виборців	Кількість мандатів за партійними списками	Кількість мандатів за мажоритарною системою	Усього мандатів
Партія регіонів	30,0	6 116 746	72	115	187
Батьківщина	25,54	5 209 090	62	40	102
Удар	13,96	2 847 979	34	6	40
Свобода	10,44	2 129 933	25	13	38
КПУ	13,18	2 687 269	32	0	32

Джерело: Таблиця складена автором на основі [6; 7].

Як видно з наведених таблиць, виборчий бар'єр у двох кампаніях подолали п'ять політичних сил. Однак змінився склад переможців: якщо Партія регіонів, ВО «Батьківщина» та КПУ тріумфували у двох кампаніях, то на зміну Блоку «Наша Україна – Народна самооборона» та Блоку Литвина (2007 р.) у 2012 р. прийшли партія «УДАР Віталія Кличка» та ВО «Свобода». При цьому зазначимо, що Народна партія, яку очолював Голова Верховної Ради В. Литвин, узагалі не брала участі у пропорційних виборах. Зваживши результат, отриманий лідером цієї партії на виборах Президента України (2,35 %), таке рішення видається логічним на відміну від партії «Наша Україна». Адже набрані нею 1,11 % голосів, так як і отримані В. Ющенком 5,45 % на президентських виборах 2010 р., засвідчили про остаточне завершення політичної кар'єри третього Президента України та сходження з політичної арени його політичної сили. Відтепер, уперше за історію парламентаризму в Україні, у Верховній Раді відсутня політична сила національно-демократичного спектра.

Переможцем двох кампаній стала Партія регіонів. Найбільшу підтримку вона здобула на Сході та Півдні України: Донецькій – 65,09 % (76 %), Луганській – 57,06 % (2007 р. – 73,5 %) областях та АРК – 52,34 % (61 %). Найменшу – традиційно в Західній Україні: Львівській – 4,7 % (4,2 %), Тернопільській – 6,4 % (3,0 %), Івано-Франківській – 5,18 % (3,0 %) областях. Разом з тим, у західних областях Партія регіонів наростила кількість своїх прихильників. Так у Закарпатській області вона взагалі стала переможцем, набравши 30,94 % (2007 р. – 19,8 %), у Рівненській – 15,79 % (10,4 %), Волинській – 12,92 % (6,7 %). Найбільший приріст її прихильників серед усіх регіонів відбувся саме в Західній Україні: у Тернопільській (80,3 %), Волинській (71,2 %), Закарпатській (48,9 %), а також у Київській (51,9 %) областях.

Як бачимо, наявна тенденція втратою партією влади своїх прихильників на Сході країни – у регіонах найбільшої підтримки цієї політичної сили, та їх збільшення на Заході та Центрі України. Зокрема, ця тенденція прослідковується на прикладі Донецької області – «історичної батьківщини» цієї партії: у 2006 р. за неї проголосувало 1,85 млн виборців, 2007 р. – 1,72 млн, 2012 – 1,27 млн. При цьому зазначимо, що цей вакуум поки що не дістався опозиції, адже зменшення голосів відбулося, в основному, через відтік голосів до Компартії та через те, що виборці не прийшли на голосування: у Донецькій області явка виборців склала 59,72 %, у Харківській – 53,08 %.

Загалом Партія регіонів у порівнянні з 2007 р. втратила 1 897 149 виборців або 23,7 відсотка. Найбільші втрати партія зазнала у м. Севастополі (– 42 %), Херсонській (– 41,1 %) та Луганській (– 37,9 %) областях. У порівнянні з минулими виборами, партія влади погіршила свій результат у 16 регіонах та закордонному виборчому окрузі, натомість поліпшила лише в 11.

Якщо розглядати цей результат лише у кількісному варіанті, то очевидно, що Партія регіонів втратила певну кількість своїх прихильників. Однак, незважаючи на це, вона знову стала переможцем виборів, адже об'єднана опозиція не змогла її перемогти, що, зважаючи на статус провладної партії, не можна вважати поразкою.

Тому результат цієї політичної сили слід розглядати в контексті двох чинників: а) через призму результатів інших партій; б) партії, що перебуває при владі, що негативно впливає на волевиявлення українського виборця. У такому контексті виокремлюються такі тренди:

1. Серед електорату Партії регіонів проглядаються елементи розчарованості, однак ці голоси не переходять до опозиції, стаючи надбанням комуністів або залишаються поза волевиявленням (абсентеїзм прихильників цієї партії). Це пояснюється тим, що, незважаючи на небажання людей голосувати за партію влади, вони не бачать гідної альтернативи в особі опозиції, згадуючи період «владарювання» помаранчевої команди у 2005–2010 роках.

2. Незважаючи на певне зниження результату у 2012 р., усе ж рейтинг партії, що перебуває при владі у період європейської економічної кризи, є доволі високим.

Однак слід наголосити на вкрай небезпечному для партії влади виклику – стратегічному програшу столиці України. У Києві Партія регіонів набрала лише 12,6 %, що навіть менше, ніж в окремих областях Західної України (у Волинській – 12,92 %, Рівненській – 15,8 %). З тринадцяти

мажоритарних округів представники Партії регіонів не перемогли у жодному. Ця поразка може стати фатальною для цієї політичної сили у контексті майбутніх виборів Київського міського голови – головного міста країни. Адже за такого політичного розкладу у неї шансів немає.

Експерти називають різні причини цієї поразки: перебір з підкупом виборців, ув'язнення Ю. Тимошенко, прийняття Закону про засади державної мовної політики, пенсійну реформу, провал політики у сфері житлово-комунального господарства, відверте затягування з виборами мера Києва, лицемірство з підставними кандидатами тощо [2]. На нашу думку, до цього переліку можна додати ментальний спротив столичного жителя тотальній експансії «донецьких», що спостерігається у всіх сферах. Адже такого «походу» регіональних еліт на Київ столиця за часів незалежності ще не знала. Наглядним прикладом такого протистояння Києва та Донецька є запекла боротьба між футбольними командами «Динамо» і «Шахтар» та їх фанатами.

Друге місце зайняв Блок Юлії Тимошенко, який на виборах 2012 р. був змушений через заборону виборчих блоків трансформуватися в Об'єднану опозицію «Батьківщина». Змінився також склад учасників цих об'єднань: якщо у 2007 р. до нього входили ВО «Батьківщина», Українська соціал-демократична партія та партія «Реформи і порядок», то у 2012 р. коло учасників Об'єднаної опозиції розширилося – ВО «Батьківщина», «Фронт змін», Народний Рух України, партія «Реформи і порядок», партія «За Україну!», «Громадянська позиція», «Народна самооборона». У зв'язку з ув'язненням Ю. Тимошенко лідерами ВО «Батьківщина» були А. Яценюк та О. Турчинов.

За підсумками виборів ВО «Батьківщина» отримала 62 місця в парламенті (25,54 % голосів) за пропорційною системою і ще 40 у мажоритарних округах, загалом 102 депутатські мандати. Найбільшу підтримку партія здобула у західних областях країни. При цьому значно зменшилась підтримка цієї політичної сили у базових для ВО «Батьківщина» регіонах. Зокрема, у Волинській області вона набрала лише 39,46 % (у 2007 р. було 57,6 %), Тернопільській – 39,04 % (51,6 %), Київській – 36,63 % (53,4 %). На цей раз найбільшу кількість голосів «Батьківщина» набрала у Вінницькій області – 45,01 %, хоча і цей результат став меншим, ніж у 2007 р. (50,0 %). Як видно, на виборах 2012 р. ця політична сила вже не мала такої переваги, як це було на виборах 2007 р. – 50 і більше відсотків у жодному з регіонів України. На нашу думку, однією з причин цього стала неучасть у виборах безперечного харизматичного лідера опозиції Ю. Тимошенко. Замінити її рівноцінною фігурою виявилось неможливим.

Щодо найменших показників опозиції, то вони отримані у традиційно несприятливих для цієї політичної сили регіонах: Донецькій – 5,26 % (у 2007 р. – 4,5 %), Луганській – 5,49 % (5,1 %) областях та АРК – 13,09 % (6,9 %). Як бачимо, тут показники суттєво не змінилися, а в Криму підтримка опозиції навіть зросла.

Останні парламентські вибори показали запит українського суспільства на ідею, причому радикального спрямування. Частина виборців втомилася від пустопорожніх обіцянок, бездіяльності влади, поставивши на партії крайнього ідеологічного спрямування, які, на їх думку, змусять владу діяти ефективніше. Цю тезу підтверджує суттєве зростання прихильників Компартії та перше в історії українського парламентаризму проходження до Верховної Ради націоналістичної партії ВО «Свобода». Ці дві ідеологічні партії показали, що актуальні для виборців ідеї можуть перемогти фінансові і технологічні проекти. Підтвердженням цього є приклад КПУ, за яку на останніх виборах віддали свої голоси 13,18 % виборців. Найбільшу підтримку ця партія здобула на Сході та Півдні України, причому вона суттєво зросла у порівнянні з 2007 роком: у Луганській області вона становила 25,14 % (у 2007 р. – 8,5 %), у Запорізькій – 21,16 % (8,3 %), в АРК – 19,41 % (7,6 %). Найменше за КПУ голосували у Тернопільській – 1,92 % (0,7 %), Івано-Франківській – 1,78 % (0,8 %) та Львівській – 1,99 % (1,0 %) областях. Як бачимо, зростання рейтингу цієї партії відбулося навіть у Західній Україні.

Аналізуючи попередні вибори, політологи вели мову про поступове «згасання» Компартії (1998 р. – 24,65 %, 2002 р. – 19,98 %, 2006 р. – 3,66 %, 2007 – 5,39 %) та її остаточне перетворення на аутсайдера української політики. Однак набрані нею на виборах 2012 р.

голоси спростували це припущення. Комуністична ідея в Україні має своїх стійких прихильників. Схожа тенденція спостерігається у багатьох країнах Європи, особливо у тих, де економічна криза реанімувала лівий рух.

При цьому наголосимо, що жоден комуніст не пройшов по мажоритарних округах. Парадокс цієї політичної сили полягає в тому, що люди голосували за комуністичну ідею, не бачачи серед кандидатів від КПУ особистостей, які можуть втілити її в життя. Це серйозний виклик для комуністів, який подолати буде вкрай важко. Хоча в цій партії є приклад іншого гатунку. У Любешівському районі Волинської області (єдиному в області) найбільше голосів (41,8 %) набрала саме Компартія. Такий аномальний результат комуністів пов'язаний виключно з постаттю віце-спікера Верховної Ради Адама Мартинюка, який є уродженцем села Ветли цього району. Постійно вирішуючи проблеми свого району, він має стабільну підтримку у своїх земляків, які голосують, швидше, не за комуністичну ідею, а за мецената, який, живучи у Києві, всіляко їм допомагає.

Якщо на виборах 2007 р. ВО «Свобода» набрало лише 0,76 %, то нинішні 10,44 % виглядають просто фантастично. Окрім того, партія перемогла у закордонному окрузі, набравши 23,63 %. За неї віддали свої голоси виборці не лише традиційно прихильних галицьких областей, а й центральної України (наприклад, у Києві за «Свободу» проголосувало 227 118 виборців, у Київській області – 93 082, у Дніпропетровській – 72 257).

Існують різні підходи до пояснення цього феномену. Розповсюдженим серед політологів є такий: «Тож, напрошується закономірне питання: хто випустив джина з телевізійної пляшки? Двадцять років «свободівці» проходили вишкіл на полонинах. Вони б і досі там «вишколювалися», якби впливова рука не вийняла «корок», і Олег Тягнибок не опинився в студіях політичних ток-шоу. Кому це вигідно? Наразі – лише Партії регіонів. А в перспективі – «руському миру», який, окрім «пряника» (Пушкіна та «дешевого газу»), може скористатися тепер і «кнутом» – Тягнибоком-Фаріон-Мірошниченком. Чи розуміють Тягнибок і Фаріон відведену їм роль пугала, призначеного лякати український схід? Якщо розуміють, то тим ганебнішою є їхня роль» [1].

Погоджуючись з тим, що телебачення є найефективнішим засобом маніпулювання громадською думкою, зводити пояснення успіху цієї політичної сили лише до участі у телеефірах видається надто спрощеним. У цьому контексті слід зазначити, що окремі учасники виборчих перегонів мали значно більше від «Свободи» ефірного часу, однак і близько не наблизилися до результатів цієї партії. Якби ця версія спрацювала, то конфігурація переможців виборів зазнала б суттєвих змін. Зокрема, за період виборчої кампанії Н. Королевська – лідер партії «Україна – Вперед!» була найчастіше представлена у різних телевізійних ток-шоу (наприклад, п'ять з семи ефірів «Шустер Live») [8], однак набрала лише 1,58 % голосів. Натомість, представники Компартії чи не найменше брали у них участь.

На нашу думку, основа успіху «Свободи» полягає у послідовному відстоюванні ідеологічних цінностей націоналізму, які партія протягом багатьох років не зраджує. Іншою складовою є реакція громадян України на відверті антиукраїнські кроки влади і, як наслідок, протестне голосування проти таких дій, які, на думку електорату, зможе заблокувати «Свобода», у якої, на відміну від інших, «рука не здригнеться». І третє – це втрата довіри виборця до існуючих парламентських партій національно-демократичного спектра, що зрадили ідеали Майдану.

Доволі впевнене проходження до Верховної ради Партії «УДАР» В. Кличка (третє місце) підтверджує ще один вітчизняний електоральний тренд – запит на нові обличчя та політичні проекти. В. Кличко багато в чому повторив шлях С. Тігіпка, який під час останніх президентських виборів упевнено увірвався у вищий ешелон українського політикуму. УДАР хоча й не переміг у жодній області, проте отримав рівномірно хороший результат у всіх регіонах України (за винятком Донбасу та Криму), що становить у середньому 12–16 відсотків. А у Києві УДАР поступився лише «Батьківщині», набравши 25,45 %. Отриманий результат дає серйозні шанси цій партії, котра рівномірно сприятливо позиціонується у всіх

регіонах країни, перерости у потужну загальнонаціональну політичну силу. Її політичне майбутнє буде залежати від подальших дій у Верховній Раді, які мають виправдати надану виборцями довіру.

Висновки. 1. В окремих регіонах підтвердилася тенденція, що є характерною з часу запровадження у 1998 р. в Україні пропорційної виборчої системи, – політична поведінка лише опосередковано корелюється з політичною орієнтацією: виборці у єдиному загальнодержавному окрузі голосували за одним принципом, ураховуючи ідеологічні аспекти, харизматичні якості лідерів партій, а в одномандатних округах – з прагматичних мотивів, обираючи людей, які пообіцяли допомогти у вирішенні конкретних локальних питань (або вже допомогли). Характерний приклад Волинської області, де за партійними списками впевнено перемогла «Батьківщина», при цьому жоден з її кандидатів не здобув перемоги у мажоритарних округах.

2. Результати парламентських виборів показали, що у вітчизняній електоральній культурі афективні орієнтації хоча й переважають когнітивні, однак їх вплив з кожною виборчою кампанією зменшується, що свідчить про зростання загального рівня політичної культури українського виборця.

3. Зберігається певна різниця між типами політичної культури у регіональному вимірі, однак зменшення диспропорцій у результатах волевиявлення та переорієнтація електорату на нові політичні проекти свідчить про зменшення (хоча й невелике) регіональної поляризації.

4. З іншого боку, в складних економічних умовах спостерігається суттєва радикалізація настроїв вітчизняного електорату, наслідком чого стало значне зростання рейтингу крайніх лівих та правих партій.

5. В умовах зростання технологічності виборів вдалий дебют В. Кличка та фіаско проекту Н. Королевської показують, що харизматична електоральна культура переважає технологічний підхід, а теза «Перемагає той, хто краще нав'язує інформацію» не завжди спрацьовує. Першочергову значимість для виборців відігравали такі характеристики партій: ідеологічні засади та виборча програма; особа лідера партії; позитивне ставлення до попередньої діяльності партії.

У контексті цього дослідження подальші наукові розвідки мають бути спрямовані на електоральні тренди в регіональному розрізі та їх вплив на формування загальнодержавної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бушанський В. Маска «Свободи» [Електронний ресурс] / В. Бушанський // Українська правда. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2013/01/15/6981249>
2. Ведерникова І. Київ. Останній герой / І. Ведерникова // Дзеркало тижня. – 2012. – 3–9 листоп. – С. 1.
3. Нагребецька І. Що сіяли – те жнивуємо / І. Нагребецька // Уряд. кур'єр. – 2012. – 9 листоп. – С. 4.
4. Парламент і парламентські вибори в Україні 2012 р.: політична ситуація, суспільні настрої та очікування : інформаційно-аналітичні матеріали. – К. : Центр Разумкова. – 2012. – вересень. – 105 с.
5. Парламентські вибори в Україні 2007 [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
6. Парламентські вибори в Україні 2012 [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
7. Результати волевиявлення встановлено // Голос України. – 2012. – 13 листоп. – С. 4.
8. Щербина С. Політичні ток-шоу. Маніпуляції у болоті [Електронний ресурс] / С. Щербина // Українська правда. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/10/26/6975496>